

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПЕРСОНАЛ

УДК 371.123:37.046.«71»(410:71:73)

Дослідження професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл у системах неперервної педагогічної освіти Великої Британії, Канади, США

Наталія Муқан

Стаття присвячена висвітленню методологічного аспекту дослідження професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл у системах неперервної педагогічної освіти Великої Британії, Канади, США. Здійснено аналіз досліджень, присвячених проблемі професійного розвитку вчителів у міжнародному освітньому просторі. Представлено науково-пошукову модель компаративно-педагогічного дослідження професійного розвитку вчителів, охарактеризовано її компоненти та алгоритм реалізації дослідження.

Ключові слова: професійний розвиток, учитель загальноосвітньої школи, Велика Британія, Канада, США, дослідження, методологія

У розвинутих країнах світу розробляються стандарти шкільної освіти, спрямовані на підвищення якості навчального процесу, що передбачає запровадження змін у змісті навчання й учіння, шкільництва загалом. Особлива увага приділяється професійній компетентності вчителів, діяльність яких є одним із найважливіших факторів, що сприяють підвищенню успішності учнів. Акцентується необхідність їхнього неперервного професійного розвитку задля забезпечення високоякісних освітніх послуг та удосконалення роботи загальноосвітньої школи.

В Україні модернізується зміст загальної середньої освіти, оновлюються дидактичні системи, методики, педагогічні технології, досліджуються можливості застосування інноваційних форм організації навчального процесу, розробляються критерії оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів. Це зумовлює необхідність неперервного професійного розвитку вчителів, його модернізації з урахуванням сучасних змін у суспільному розвитку, новизни особистісних та соціальних вимог, розробки методичних рекомендацій щодо його організації.

Важливим джерелом для визначення стратегічних напрямів розвитку системи неперервної педагогічної освіти в Україні, в умовах якої реалізується професійний розвиток учителів загальноосвітніх шкіл, є вивчення й аналіз досвіду організації професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл за кордоном. Велика Британія, Канада та США є тими країнами, які відіграють провідну роль у міжнародному освітньому просторі. Науковці в галузі освіти цих країн входять до

основного складу корпусу експертів міжнародних освітніх організацій, якими напрацьовано низку документів та рекомендацій щодо головних принципів і якості педагогічної освіти, професійного розвитку вчителів зокрема. Велика Британія, Канада та США мають вагомі педагогічні досягнення та розвинену систему неперервної педагогічної освіти, в контексті якої реалізується професійний розвиток учителів загальноосвітніх шкіл, а його теорія і практика детермінується історичним розвитком, соціальним поступом, національними традиціями і врахуванням особливостей міжнародного освітнього простору.

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про те, що вивчаються різноманітні аспекти неперервної освіти педагогів: політичний, соціальний, культурний та економічний аспекти неперервного професійного розвитку вчителів (Л. Дерлінг-Хаммонд (L. Darling-Hammond), М. Тайт (M. Tight)); розвиток навчальних програм професійного розвитку (К. Претт (C. Pratt)); зміст професійного розвитку педагогів (Н. Дене Фічтмен (N. Dana Fichtman), С. Зепеде (S. Zepeda)); моделі, методи і форми професійного розвитку (П. Гріммет (P. Grimmet), К. Дуїнлен (K. Duinlan)); упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у неперервний професійний розвиток учителів (М. Месер (M. Mather), Дж. Фальк (J. Falk) тощо.

Українські науковці вивчали особливості професійної підготовки вчителів: неперервної професійної освіти (Я. Бельмаз, О. Кузнецова), післядипломної освіти (І. Губенко, А. Кузьмінський), професійної освіти (Р. Гуревич, Н. Ничкало), професійно-педагогічної підготовки вчителя (М. Євтух, Т. Кошманова), технологій підготовки вчителя (В. Крижко, О. Пехота), стратегії формування професіоналізму вчителя (С. Сисоева, Л. Хомич), педагогіку вищої школи (О. Дубасенюк, В. Коновалова), педагогічну майстерність (І. Зязюн, М. Лещенко), підвищення кваліфікації вчителів (В. Биков), а також здійснювали компаративно-педагогічні розвідки (Н. Бідюк, Н. Лавриченко, О. Матвієнко, Л. Пуховська, А. Сбруєва). Г. Воронка, Ю. Кіщенко, Т. Кошманова, О. Локшина, С. Синенко розглядали окремі аспекти неперервної педагогічної освіти у міжнародному освітньому просторі. Однак, проблема методології проведення компаративних досліджень у галузі професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл ще не вивчалась. Тому метою цієї статті є висвітлення особливостей проведення компаративно-педагогічного дослідження професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл на прикладі систем неперервної педагогічної освіти Великої Британії, Канади, США.

Узагальнення положень методології наукових досліджень дало можливість встановити, що під час дослідження професійного розвитку вчителів необхідно враховувати три перспективи: людина, як суб'єкт, що навчається на постійній основі; навчальні програми, що ґрунтуються на принципі неперервності освітньої діяльності вчителів з метою забезпечення потреб та інтересів на різних етапах їхньої життєдіяльності; структурно-функціональна організація професійного

розвитку у системі неперервної педагогічної освіти, що охоплює мережу навчальних інституцій та їхню співпрацю, спрямовану на створення комплексу освітніх послуг, основаних на принципах системності, систематичності, наступності тощо.

Для реалізації завдань компаративного педагогічного дослідження потрібно розробити модель, відповідно до якої здійснюватиметься порівняння професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл Великої Британії, Канади, США. Запропонована Науково-пошукова модель компаративно-педагогічного дослідження професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл у системах неперервної педагогічної освіти Великої Британії, Канади, США ґрунтується на важливій семантичній інформації про системи неперервної педагогічної освіти, в умовах яких реалізується професійний розвиток педагогів досліджуваних країн, і призначена для логічного подання її компонентів у контексті їх взаємозв'язку, а також визначення спільних характеристик і виокремлення специфіки професійного розвитку вчителів у кожній країні. Авторська модель дослідження складається з таких компонентів: параметрично-детермінуючий, концептуально-аналітичний, інтеграційно-аналітичний, диференційно-аналітичний, прогностичний (див. Рис. 1).

Відповідно до параметрично-детермінуючого компонента у ході дослідження вивчається, визначається та конкертизується: понятійний апарат дослідження; соціально-історичні умови розвитку системи неперервної педагогічної освіти та професійного розвитку вчителів; результати сучасних досліджень особливостей професійного розвитку педагогів; джерельна база, на основі якої вивчається проблема професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл у Великій Британії, Канаді, США.

Згідно із концептуально-аналітичним компонентом науково-пошукової моделі дослідження феномен професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл у досліджуваних країнах вивчається з урахуванням філософських, психологічних та педагогічних теорій, концепцій, підходів (теорії системи, концепції акмеології, конструктивізму, педагогічної компетентності, андрагогічного, антропологічного, аксіологічного, інтеркультурного, структурно-функціонального підходів).

У контексті інтеграційно-аналітичного та диференційно-аналітичного компонентів науково-пошукової моделі компаративно-педагогічного дослідження встановлюються й означаються спільні і своєрідні характеристики феномену професійного розвитку вчителів загальноосвітніх країн у системах неперервної педагогічної освіти Великої Британії, Канади, США на основі аналізу таких складників, як: система неперервної педагогічної освіти досліджуваних країн; структурна характеристика системи неперервної педагогічної освіти Великої Британії, Канади, США; функції системи неперервної педагогічної освіти; нормативно-правова база Великої Британії, Канади, США щодо професійного

розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл; зміст професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл; моделі, методи й форми професійного розвитку педагогів у системі неперервної педагогічної освіти; сукупні та специфічні особливості професійного розвитку вчителів Великої Британії, Канади, США.

Прогностичний компонент науково-пошукової моделі компаративно-педагогічного дослідження професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл у системах неперервної педагогічної освіти Великої Британії, Канади, США охоплює прогностику щодо професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл в Україні на основі використання американського, британського, канадського досвіду.

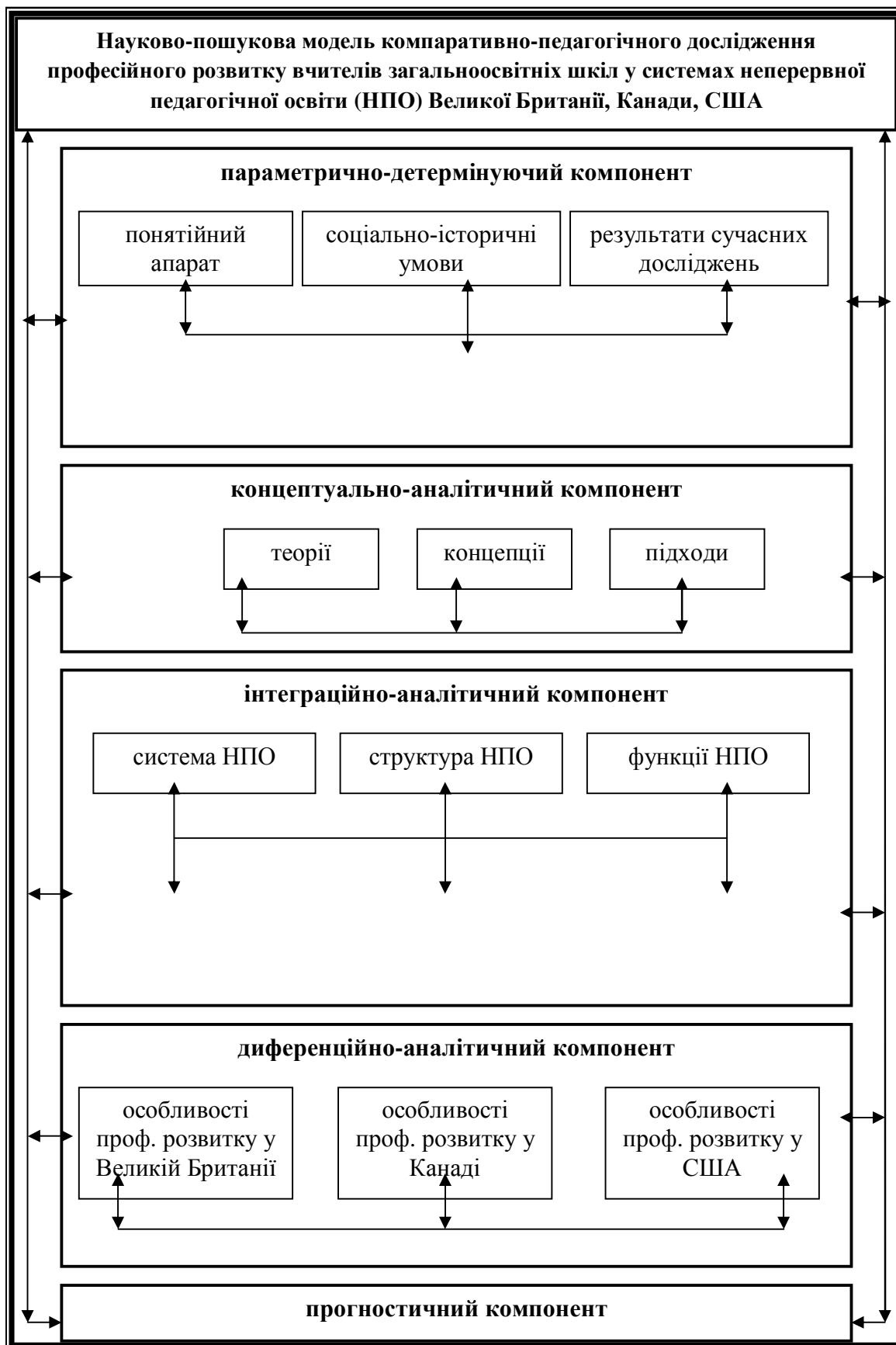

Рис. 1. Науково-пошукова модель компаративно-педагогічного дослідження професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл у системах неперервної педагогічної освіти Великої Британії, Канади, США

Алгоритм реалізації дослідження передбачає функціонально-консеквентне вивчення феномену професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл на основі застосування компонентної структури науково-пошукової моделі: етап I – визначення параметрично-детермінуючого компонента; етап II – детермінація концептуально-теоретичного компонента; етап III – реалізація інтеграційно-аналітичного компонента дослідження з метою встановлення спільних ознак досліджуваного феномену у Великій Британії, Канаді, США; етап IV – імплементація диференційно-аналітичного компонента задля формулювання специфіки феномену у кожній із досліджуваних країн; етап V – виконання прогностичного компонента моделі дослідження: розроблення прогностики щодо професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл в Україні.

Професійний розвиток учителів загальноосвітніх шкіл, ґрунтуючись на специфічній методології пізнання людиною самої себе та людини у контексті навколишнього світу, послуговується комплексом філософських, психологічних та педагогічних теорій, концепцій, підходів.

Відповідно до теорії системи та в контексті структурно-функціонального підходу професійний розвиток розглядають як систему, що охоплює взаємопов'язані структурно-функціональні компоненти: структуру та підсистеми, мету й основні завдання, функції, суб'єкти, зміст і способи діяльності, цілісність розвитку, динаміку системи, сутність та особливості, умови й фактори тощо. Метою системи неперервної педагогічної освіти у Великій Британії, Канаді та США є забезпечення умов для неперервного професійного розвитку освітян.

Досліджуючи професійний розвиток, необхідно брати до уваги суб'єктів діяльності у системі неперервної педагогічної освіти, якими є освітяни, що працюють у цій системі, та вчителі загальноосвітніх шкіл, що реалізують власний професійний розвиток у системі неперервної педагогічної освіти. Особлива увага зосереджується на аналізі змісту діяльності у системі неперервної педагогічної освіти, яка ґрунтується на потребах педагогічної практики та інтересах педагогів, а також визначає способи діяльності – методи та форми професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл Великої Британії, Канади, США.

За допомогою аксіологічного підходу до аналізу феномену професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл у Великій Британії, Канаді та США необхідно вивчати особливості змістового наповнення професійного розвитку вчителів, що охоплює не тільки знання, навички і вміння педагога, але й основні цінності цивілізації загалом та педагогічної професії зокрема, формування відповідального ставлення та відданості педагогічній діяльності.

Використання андрагогічного, антропологічного підходів та концепції акмеології для вивчення професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл у досліджуваних країнах дає можливість розглядати вчителя як індивіда та фахівця,

що навчається упродовж усього життя, а відтак проходить певні етапи становлення й розвитку, досягаючи педагогічної майстерності.

Розвиток дорослої людини є важливою концепцією в педагогічній освіті, оскільки вона покладена в основу усвідомлення зв'язків між майбутніми вчителями, вчителями, що працюють в загальноосвітніх школах, викладачами системи професійної педагогічної освіти. Передусім, очевидно, що доросла особа вдосконалюється, долаючи ієрархічно вибудовані етапи мислення та розвитку. Тому, щоб забезпечити успішність академічної програми, треба зважати на те, який етап домінує у розвитку молодшої людини. По-друге, важливість розвитку молодшої людини в процесі здобуття педагогічної освіти є менш очевидною, але вагомішою. У будь-якій школі можна зустріти вчителів на різних етапах розвитку мислення. Деякі мислять конкретними категоріями, інші ж – абстрактнішими. Тому одним із ключів до успіху професійного розвитку є здатність програм адаптуватися до різноманітних характеристик, притаманних учителям.

Існує необхідність у застосуванні інтеркультурного підходу, що передбачає реалізацію ідеї інтерактивного функціонування різноманітних культур. Серед охоплених країн саме Канада та США є полікультурними країнами, в яких живуть представники різних культур та націй, громадяни з різними філософсько-релігійними поглядами, етнічним, культурним, соціальним та економічним походженням тощо. Глобалізаційні тенденції сучасного світу зумовлюють міграційні процеси. Тому професійний розвиток учителів необхідно розглядати як потужний ресурс, що застосовується у процесі формування готовності педагога до роботи у полікультурному середовищі.

У контексті концепції педагогічної компетентності, неперервну педагогічну освіту слід розглядати як систему, що забезпечує реалізацію професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл досліджуваних країн, спрямованого на формування професійної компетентності, необхідної для виконання функціональних обов'язків педагога.

Професійний розвиток учителів Великої Британії, Канади, США ґрунтується на використанні концепції конструктивізму, відповідно до якої він є активним процесом конструювання знань на основі власного досвіду педагога. Аналіз свідчить про спільність застосування нової перспективи професійного розвитку педагогів в англійських країнах, що визначає його основні принципи. Відповідно до конструктивістської парадигми вчителя розглядають як активного учасника навчального процесу [8], [9], що має змогу практично використовувати сформовані навички і вміння викладання предмета, оцінювання, спостереження та критичного аналізу (М. Деддз) (M. Dadds) [3], (Л. Дарлінг-Хаммонд) (L. Darling-Hammond) [4], (М. Кінг) (M. King) [7]. Професійний розвиток трактують як довготривалий процес, у результаті якого попередні знання пов'язуються з новим досвідом, що передбачає цілий цикл навчання (Д. Коген) (D. Cohen) [2], (М. Дудзінські) (M. Dudzinski) [5],

(Т. Генсе) (T. Ganser) [6], (А. Ліберман) (A. Lieberman) [8], а систематичну підтримку вважають «обов'язковим каталізатором процесу змін» [10, 30].

Використавши функціональний та методологічний підходи, ми дійшли висновку, що система неперервної педагогічної освіти забезпечує реалізацію професійного розвитку педагогів і потрібна вчителям без сертифікації, що мають недостатній кваліфікаційний рівень, потребують оновлення чи поглиблення знань, оскільки сучасні ринкові відносини зумовлюють необхідність підготовки висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців у всіх галузях життєдіяльності суспільства. Відповідно, системи початкової педагогічної освіти та післядипломної педагогічної освіти мають ґрунтуватися на впровадженні новітніх технологій професійного навчання, максимальному наближенні його до сучасних реалій, які динамічно оновлюються. Поряд з цим, зростає необхідність у формуванні у майбутніх фахівців освітньої галузі не лише конкретних умінь, навичок, знань, але й особистісних якостей, які дадуть їм змогу впродовж професійної діяльності інтенсивно освоювати новітню техніку, інформаційно-комунікаційні технології, а в разі необхідності – оволодівати новою професією.

Набувають нового значення та важливості новітні технології професійного навчання і професійного розвитку фахівців педагогічної сфери, теоретичне обґрунтування й розроблення теоретичних, методичних засад інноваційної діяльності в системі неперервної педагогічної освіти. Поширеною є тенденція узгодження професійного розвитку вчителів із проблемами та потребами школи і педагогічної спільноти. У Великій Британії, Канаді та США розроблено програми професійного розвитку, що пропонуються на базі школи, в якій працюють учителі, і які мають право самостійно узгоджувати питання їхнього змісту [1].

Отже, у статті відображено методологію проведення компаративно-педагогічного дослідження професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл у системах неперервної педагогічної освіти Великої Британії, Канади, США. Відтворено авторську науково-пошукову модель дослідження професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл, яка охоплює такі компоненти: параметрично-детермінуючий, концептуально-аналітичний, інтеграційно-аналітичний, диференційно-аналітичний, прогностичний, а також показано алгоритм реалізації дослідження на основі застосування компонентної структури науково-пошукової моделі дослідження.

Список використаних джерел:

1. *Benejam P. Spain / P. Benejam, M. Espinet // Issues and Problems in Teacher Education : An international Handbook ; ed. H. Leavitt. – New York : Greenwood, 1992. – 312 p.*
2. *Cohen D. A revolution in one classroom : the case of Mrs. Oublier / D. Cohen // Educational Evaluation and Policy Analysis. – 1990. – № 12(3). – P. 311–329.*
3. *Dadds M. Continuing professional development : nurturing the expert within / M. Dadds // Teacher development : exploring our own practice ; eds. J. Soler, A. Craft, H. Burgess. –*

- London : Paul Chapman Publishing and The Open University, 2001. – P. 50–56.
4. Darling-Hammond L. *Policies that support professional development in an area of reform* / L. Darling-Hammond, M. McLaughlin // *Phi Delta Kappan*, 1995. – № 76(8). – P. 597–604.
 5. Dudzinski M. *Continuing professional development for special educators : reforms and implications for university programs* / M. Dudzinski, M. Roszmann-Millican, K. Shank // *Teacher Education and Special Education*. – 2000. – № 23(2). – P. 109–124.
 6. Ganser T. *An ambitious vision of professional development for teachers* / T. Ganser // *NASSP Bulletin*. – 2000. – № 84(618). – P. 6–12.
 7. King M. *Will teacher learning advance school goals?* / M. King, F. Newmann // *Phi Delta Kappan*. – April, 2000. – P. 576–580.
 8. Lieberman A. *Teacher development : commitment and challenge* / A. Lieberman // *Teacher development and the struggle for authenticity : professional growth and restructuring in the context of change* ; ed. P. Grimmet, J. Neufeld. – New York : Teachers College Press. – 1994. – P. 15–30.
 9. McLaughlin M. *Teachers engages in evidence-based reform : trajectories of teachers' inquiry, analysis and action* / M. McLaughlin, J. Zarrow // *Teachers caught in the action : professional development that matters* ; eds. A. Lieberman, L. Miller. – New York : Teachers College Press, 2001. – P. 79–101.
 10. Schifter D. *Teaching to the big ideas* / D. Schifter, S. Russell, V. Bastable // *The diagnostic teacher : constructing new approaches to professional development* ; ed. M. Solomon. – New York : Teachers College Press, 1999. – 336 p.